

Voor het licht gemaakt

(Psalm 104 vrij van Huub Oosterhuis)

17 augustus 2014

Gerrit de Groot en Ria Huisman

Waar het over gaat

Over Psalm 104 in de vrije bewerking van Huub Oosterhuis.
Met als neventhema: schepping en natuur.

De natuur kan groots en indrukwekkend en fascinerend zijn. Maar we weten dat diezelfde fascinerende en indrukwekkende natuur ook meedogenloos kan zijn, angstaanjagend en onheilspellend.

Als God de grote verwekker en regisseur zou zijn van de-werkelijkheid-zoals-die-is, dan is er een groot probleem. Want in de natuur geldt de wet van Darwin: 'the surviving van de fittest'; met een variant: het recht van de sterkste.

Als 'God' alles-wat-ons-omringt zo heeft gewild en heeft gepland en bestierd (zoals de "grote" kerkvaders beweerden) dan is het niet verwonderlijk dat het gros van de mensen niets meer van die natuurgod moeten hebben. Bovendien past zo'n 'god' past ook beter bij de rijken en de welgestelden, die 'natuurlijk' de dingen het liefste willen houden zoals ze zijn.

Maar 'de schepping' dan? En God-als-schepper, 'die ons voor het licht gemaakt heeft? Als die er zijn zal?

Psalm 104 (uit 150 Psalmen vrij - Huub Oosterhuis)

Jij die hoog woont! Dus ik moet klimmen,
of leren omhoog te vallen, naar je toe
die ik wel God durf noemen:
zo wijd je hemel blauw in de morgen
zo goudomrand je sneeuw witte wolken.

Jij die hoog op de zon woont
die van roodgevlamd vuur is,
dus moet ik leren niet te smelten.

Die ook boven de zeeën zweeft
als adem - dus ik moet durven
mee te ademzingen in jou.

Licht. Op sandalen licht ben je gekomen,
vreemdeling van de bergen.
Die over wolken schaatst en hoog
als wervelwinden springt,
wandelt naast me in de avondkoelte.

*

Over onze moeder aarde heb ik nagedacht
en boeken gelezen: dat zij bijna vijf miljard
jaar geleden geboren zouden zijn,
dat zij zich verfijnd heeft
tot wouden en tuinen, watervallen en fonteinen -
zou ik ooit een wilde ezel worden of een steenbok
er zou genoeg zijn om mijn dorst te lessen.

Oh water dat levend stroomt,
dat gras voedt, brood doet ontkiemen,
wijn doet zwellen in de druiven.
Leer mij durven wijn te drinken
die het hart verzacht,
brood te bakken en uit te delen
aan alle hongerlijders van de wereld.

*

En dan de bomen die jij gezaaid hebt;
hier berken en populieren,
op de verre heuvels ceders en cypressen
en langs snelwegen zuring en naamloze halmen.

Ook roept Gij overal vluchten vogels, en ze komen.
Soms zingen zij 'vlieg met ons mee'.
Ik moet nog leren durven vliegen -
heb ik vleugels? In de buik van mijn ziel
ritselt het van veren.
Ik vraag de vogels: hoe leven jullie?
Hebben jullie lief?

En dan de zee, diep en vol,
de vreemdste snuiten en uitsteeksels,
zilverwier en anemonen,
en draken om mee te spelen.

*

En al dat levende hoopt op jou, mijn vriend,
die ik nu plotseling aarzel God te noemen.
Want hoe dan God? Was jij de oerknal?
Jij bent de stilte waarin ik schuil,
soms even, in de late nacht, de vroege morgen.

Ademt jouw adem in mensen?
In al die levende dode gewapenden,
op oorlog uit, bang, bedroefd, boos, onbereikbaar,
op vrede uit, maar wie kent de weg van de vrede?

Wie gaat dit aanschijn van de aarde vernieuwen?
Jij die ik vriend en vreemdeling noem
van de bergen? Ja jij, met mij samen.

Je moet wel komen, gauw, om al die oude mensen
die hun leven zagen branden
zo goddeloos, kom troosten
laat het niet duren tot hun dood.

*

En voor onze kinderen, zoet en zo klein nog,
zou het ook mooi zijn als ze je voetstap hoorden,
je fluitje 'hier ben ik'. Wie? Vriend God!

Daar kom je de schemerhoek om
de lichtende blauwe, de rode hoek van de middag,
desnoods de gitzwarte van de nacht -
maar je komt, en je zegt tot alle kinderen
hier tezamen:

Dag jij en jij
dag meisje en jongen
en je noemt hun namen.

En ze worden wakker
en zullen het nooit meer vergeten.

Overweging

(De cursief gedrukte woorden/zinnen zijn citaten uit de psalm)

Bij 'natuur' denken we aan de werkelijkheid die ons omgeeft en waar we ook zelf deel van uitmaken. Die *is* zoals die zich presenteert. En die beweegt zich zoals die zich beweegt. Als de maan om de aarde en als de aarde om de zon. Volgens vaste regels. Als de herfst die komt na de zomer, als de bladeren aan de boom.

De 'natuur' met z'n natuurkundewetten. Van Boyle en van Buys Ballot en noem maar op... De wet van de zwaartekracht en van de communicerende vaten... Tussen al die wetten vond ik op Google ook nog: de-wet-van-Sinterklaas: 'als je niet duidelijk vraagt wat je wilt, krijg je wat anders'.

En God? Die kom je in die fascinerende natuur niet tegen. God komt in de natuur niet voor. Alhoewel. Voor Spinoza was de natuur god. Die regeert door die natuurwetten. Juist daarin blijkt god. Die natuurwetten zijn zijn engelen. Want God is toch een God-van-orde?! Door al die wetten en ordeningen blijft alles toch maar in evenwicht, in balans.

De oude kerk -van kerkvader Thomas van Aquino af, midden 13e eeuw-, tot aan de protestantse orthodoxie van vandaag toe, hinkt op twee gedachten. Met de leer dat er 2 bronnen voor Godskennis zijn: de leer van de zgn. 'duplex cognitio': de natuur én de schrift (de bijbel): Zo is 'de natuur een prachtig boek' (zegt de Nederlandse Geloofsbelijdenis van 1561)..., 'een boek waarin de schepselen ons te zien geven Gods eeuwige kracht en goddelijkheid'. En dan voegt die belijdenis er nog deze zin aan toe: 'maar God is *nóg* volkomener en *nóg* duidelijker te kennen door het Woord'.

Zo zou het scheppingsverhaal van Genesis 1, maar vooral ook een lied als psalm 104, volgens de orthodoxie 'een lofzang op de schepping' zijn. 'Schepping'. Maar voor 'schepping' kunnen we hier

ook het woord 'natuur' invullen. Want die twee woorden betekenen in het kerkelijke spraakgebruik vrijwel hetzelfde.

*

Psalm 104 bezingt 'God'.

Voor Oosterhuis is DÉ God altijd wat zijn onuitsprekelijke naam (JHWH) betekent: Die-er-zijn-zal, De-Nabije, De-Vriend, Die-mét-jou-is, Die-liefde-is.

Maar hij is ook: Die-het-kwade-wegdoet, Die-niet-ophoudt-jou-tot-zijn-orde-te-roepen' -met zijn voor hem specifieke "wet", die liefde tot uitgangspunt én tot doel heeft.

Want in zijn doen is hij nooit alleen; steeds is hij mét-jou, jouw metgezel, jouw vriend.

Jij die hoog woont.

Zo begint Psalm 104. Dat hij hoog woont doet hij niet voor zichzelf. Om boven-baas te zijn; of opperhoofd. Een soort super-man. Daarom móet Oosterhuis hier al beginnen met interpreteren.

Want als Híj -met die naam 'Nabije'- 'hoog woont' ('groot is' in de gebruikelijke vertalingen), betekent dat niet dat ik, die-vaak-vernederde-en-kleine-mens, dus beneden moet blijven.

Integendeel; juist niet! Zijn hóóg-wonen betekent ook dat ík, om bij-hem te zijn, moet klimmen. Je hoeft niet klein te blijven, betekent dat. Je mag je best ontwikkelen om iemand-met-een-hoofdletter te worden.

Hij woont hoog om te verhogen. Om wie te verhogen? 'Natuurlijk -volgens die andere 'wet', die van de Thora- die in het stof neerliggen, die niet meetellen, die vertrapt zijn. Of volgens de bergrede: de armen en bedroefden en gebukten. De kinderen-van-de-rekening. De mensen van de vluchtkerk -die opnieuw -zonder verblijfsvergunning- opgejaagd worden. De mensen zonder-vaste-woon- of-verblijfplaats. De 'illegalen' -want geen mens is illegaal. De alsmaar groter wordende groep armen. Hún moet worden recht gedaan.

Diegenen die vaak onzichtbaar zijn, omdat ze zoveel mogelijk onzichtbaar gehouden worden. Zij allereerst zullen in het licht moeten komen te staan. Het licht waarvoor ze gemaakt zijn.

Die ons voor het licht gemaakt heeft,

dat wij leven.

Dus moet ik klimmen.

Dat kan je ook anders kan zeggen -heel geestig ook en verrassend-: *dat je moet leren omhoog te vallen.*

jij die hoog woont! Dus moet ik klimmen,

of leren omhoog te vallen, naar jou toe.

Volgens een zegswijze zijn dat dus vooral diegenen die 'gebrek aan gewicht hebben'. De onaanzienlijken dus. De grote massa. Jan en alleman. *Omhoog-vallen naar jou toe.*

Want jij bent van hen en zij behoren jou toe.

Die ik wel god durf te noemen.

'Durf te noemen'. Dat zeggen wij van iemand die iets doet wat nogal gewaagd is: 'Zo!, jij durft!'

Bijvoorbeeld door iemand die zelf niet bepaald groot en aanzienlijk voordoet te vergelijken, ja, te bekleden met *de blauwe morgen-hemel-koepel en met de goudomrande sneeuw witte wolken...*

Het zijn in het scheppingslied Psalm 104 (en dus ook in de vrije bewerking van Oosterhuis) telkens beelden uit de grootse en imposante natuur die worden gebruikt om de tere en kleine en kwetsbare aanwezigheid van de Nabije te typeren.

Jij die hoog op de zon woont

*Die van roodgevlamd vuur is,
Dus moet ik -kwetsbare mens- leren niet te smelten.*

Ik, dat mensje dat ik vaak ben, en zoals ik me vaak voel, moet dus leren niet weg te kwijnen; niet bij de pakken neer te blijven zitten. Ik kán en bèn méér dan ik zelf vaak van mezelf denk dat ik kan en ben. In onze klassenmaatschappij kunnen tirannieke mensen je zó kleineren, dat je jezelf steeds meer een nul gaat voelen. En dat moet niet!! Dat moet bestreden worden!!

*Die ook boven de zeeën zweeft
Als adem - dus moet ik -kleine mens- durven
Mee te ademzingen in jou.*

Ademzingen in jou. Met zijn adem-geest in jóu, in hém, boven de golven uit. Je kan je en je mag je dus met die 'Geest-boven-de-wateren' vereenzelvigen.

*Dus moet ik klimmen...
Dus moet ik durven...
Dus moet ik leren...*

Dat 'moet ik leren' staat komt in de eerste 3 strofen vier keer voor. De 4e keer heet het zelfs: *ik moet nog leren durven vliegen*.

Waarmee gezegd is: je bent méér dan je bent. Je bent meer dan natuur: je bent schepping!

Afrondend vat ik de 5 strofen van Psalm 104-vrij samen:

Strofe 1:

Midden in die grote natuur, waarin ik onder dreig te gaan, is er de schepping met dé vraag, die ook een appèl is, om de Nabije te leren zien als

Een vreemdeling van de hoge bergen.., die naast mij wandelt in de avondkoelte.

..om de Nabije te leren zien als

een vreemdeling van de hoge bergen.., die naast mij wandelt in de avondkoelte.

Strofe 2:

Die grote *moeder aarde*.., daar kan ik natuurlijk-historisch over denken als een bijna 5 miljard jaar geleden bij die oerknal ontstane planeet... Maar midden in die grote en bijna immense natuurproces, waarin ik een speldenknopje ben, ben ik er pas en is er sprake van schepping als de vraag klinkt, die ook een opdracht is,

*Of er genoeg zal zijn om te drinken
en genoeg brood om te bakken en uit te delen
aan de hongerlijders van deze wereld...*

Want dan heb je ook geleerd wijn te durven drinken die het hart verzacht.

Strofe 3:

En al die gezaaide bomen...
en die vogels overal...
en die vreemde snuiten in de zee...

..midden in die grote natuur, waarin ik dreig te verdwalen, zijn het de geschapen vogels, die ons al vliegend vragen:

Vlieg met ons mee.

Alsof ze zeggen willen: je bent méér dan je bent.

*Maar... dan moet ik nog leren durven vliegen - heb ik vleugels?
in de buik van mijn ziel
ritselt het van veren,*

die zeggen: Heus, je bent meer dan natuur: je bent schepping!

*En ik vraag de vogels: hoe leven jullie?
hebben jullie lief?*

In strofe 4

ontmoeten die twee, natuur en schepping, elkaar:

*- Al het levende hoopt op jou, mijn vriend,
die ik nu plotseling aarzel god te noemen...
want hoe dan god? Was jij de oerknal?..*

De botsing van geloof en twijfel; de Nabije die zo ver lijkt.

*Ademt jouw adem in mensen?
in al die levende dode gewapenden?*

Da's toch 'natuurlijk'-onmogelijk: nu weer Oekraïne; en Gaza contra Israël die elkaar bombarderen; en ISIS met z'n almachtige gelijk,

*op oorlog uit, bang, bedroefd, boos, onbereikbaar,
op vrede uit, maar wie kent de weg van de vrede?
Wie gaat dit aanschijn van de aarde vernieuwen?
Jij die ik vriend en vreemdeling noem van de bergen?
Ja jij, met mij samen!*

Met als slot de grote en klemmende vraag:

Dan moet wel gauw komen...

Een gebed vanuit de schepping: een roep om vrede.

De 5e strofe

Die lees ik, zonder enige toevoeging, nóg een keer:

*En voor onze kinderen, zoet en zo klein nog,
zou het ook mooi zijn als ze je voetstap hoorden,
je fluitje 'hier ben ik'. Wie? Vriend God!*

*Daar kom je de schemerhoek om
de lichtende blauwe, de rode hoek van de middag,
desnoods de gitzwarte van de nacht -
maar je komt, en je zegt tot alle kinderen
hier tezamen:*

*Dag jij en jij
dag meisje en jongen
en je noemt hun namen.*

*En ze worden wakker
en zullen het nooit meer vergeten.*

Dan is de Sabbat aangebroken. Doorgebroken. Gekomen: Eindelijk gerechtigheid en vrede.

Daarom tot slot dit liefdeslied:

Vogeltje van de bergen,
waar gaat de tocht naar toe?
Om warmte wil ik zwerven
en komen naar iemand toe.

Mensje, daar in de verte,
waar snelt je voetstap heen?
Waar zachtheid is te vinden,
daar snellen mijn voeten heen.

Dalen van zwarte aarde,
bergen van hemelsblauw,
om alles ga ik dit leven,
om alles of niets met jou.

Zo moet het zijn.